

Psychopathische kenmerken bij adolescenten en de relatie met zelfwaardering

Het modererende effect van etnische afkomst op deze relatie

Tara Helen Peterse

S0904511

Clinical Child and Adolescent Studies

Wendy Zwaanswijk, MSc & Dr. Violaine Veen

04-11-2013

Inhoudsopgave

Abstract	1
Inleiding	2
Methode.....	6
Steekproef.....	6
Procedure	7
Meetinstrumenten	7
Statistische analyses	9
Resultaten	9
Dataset	9
Verband tussen Expliciete Zelfwaardering en Psychopathische Kenmerken.....	12
Verband tussen Impliciete Zelfwaardering en Psychopathische Kenmerken.....	13
Verband tussen Zelfwaardering en Psychopathische Domeinen.....	14
Conclusie en Discussie.....	21
Limitaties	25
Implicaties	27
Literatuurlijst.....	28

Abstract

Psychopathy causes a great burden for both the patient, his or her caregivers and for the rest of society. Secondary psychopathy seems to be environment-related and secondary psychopaths may therefore benefit from treatment. An important topic of psychopathy research is to examine what causes the development of secondary psychopathy in children. The prevalence of personality disorders is higher in ethnic minority groups within Western Europe. A possible explanation for the increased risk of personality disorders in ethnic minority groups is lower self-esteem, which can be caused by the experience of being isolated from a group. This study focused on the relationship between implicit and explicit self-esteem and secondary psychopathic traits in adolescents between 12 and 17 years and the effect of ethnicity on this relationship. Questionnaires were used to measure psychopathic traits and explicit self-esteem, respectively by the Youth Psychopathic Traits Inventory and the Rosenberg Self-Esteem Scale. Implicit self-esteem was determined with the aid of a computer task, the Implicit Association Task Self-Esteem, in which the reaction time was measured. As predicted, low self-esteem in Moroccan youth was correlated with higher levels of psychopathic traits and vice versa, which might be explained by the social-defeat model. On the contrary, this relationship wasn't found for native Dutch adolescents. There seems to be no effect of social defeat for native Dutch adolescents. The ethnic differences in the relationship between self-esteem and psychopathic traits could not be explained by differences in socio-economic background. These results demonstrate that self-esteem is important in predicting secondary psychopathic traits in Moroccan youth. The social-defeat model gives an explanation for this relationship. In the future preventive programs should focus on increasing self-esteem, especially among ethnic minority groups, to reduce the chance of developing secondary psychopathic traits and psychopathy.

Inleiding

In juli 1988 brak Peter H. in bij de 36-jarige Wies de Win uit Mierlo, waar hij haar urenlang mishandelde en meerdere malen verkrachtte. Ze overleefde het incident, maar sindsdien staat haar leven in het teken van angst. Peter H. werd opgepakt en blijkt een pathologische leugenaar en agressieve psychopaat te zijn (Besters, 2009). Psychopaten zijn egocentrisch, harteloos en meedogenloos van aard en hebben een gebrek aan empathie waardoor zij gewetenloos handelen. Ze kunnen geen emotionele relaties met anderen aangaan en kunnen niet leven in sociale harmonie. Een veel voorkomende uiting van psychopathie is het schaamteloos schenden van de regels van de samenleving, waaronder het verkrachten en/of vermoorden van kinderen of volwassenen (Hare, 1993). Peter H. wordt in 2001 weer vrijgelaten, waarna hij in september 2006 weer toeslaat en de vijftienjarige Melanie Sijbers verkracht en vermoord (Besters, 2009).

Slechts één tot twee procent van de algemene populatie is psychopathisch (Hare, 2003). Psychopathie is een cluster B persoonlijkheidsstoornis die wordt gekenmerkt door een arrogante en bedrieglijke inter-persoonlijke stijl, een impulsieve en onverantwoordelijke gedragsstijl en een gebrek aan affectieve gevoelens (Cooke & Michie, 2001). Kenmerken die gepaard gaan met een arrogante en bedrieglijke inter-persoonlijke stijl zijn onder andere pathologisch liegen, manipuleren en een hoge zelfwaardering. Het hebben van een impulsieve en onverantwoordelijke gedragsstijl resulteert in een constante behoefte aan stimulatie, waardoor psychopaten vaak handelen vanuit een behoefte aan onmiddellijke voldoening. De gebrekkige affectieve gevoelens komen met name tot uiting in oppervlakkige emoties en een gebrek aan empathie, schuldgevoelens en verantwoordelijkheidsgevoel (Cooke & Michie, 2001).

Er blijkt een onderscheid gemaakt te kunnen worden tussen primaire en secundaire varianten van psychopathie (Karpman, 1948). Dit onderscheid kan worden gemaakt op basis van erfelijkheid (Karpman, 1948; Porter, 1996; Mealey, 1995), affectieve capaciteiten (Karpman, 1948; Porter, 1996; Mealey, 1995), angstdispositie (Hare, 1993), en impulsiviteit (Cooke & Michie, 2001). Primaire psychopathie lijkt een genetische basis te hebben. Primaire psychopaten zijn agressief, extravert, vol zelfvertrouwen en vertonen weinig angst (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010). Mensen met deze variant van psychopathie gebruiken instrumenteel geweld, waarmee ze een bepaald doel proberen te bereiken (Hart & Dempster, 1997). Secundaire psychopathie lijkt omgeving-gerelateerd en deze mensen vertonen vaak kenmerken die wijzen op een dissociatieve stoornis (Porter, 1996). Secundaire psychopaten

zijn evenals primaire psychopaten vijandig en agressief, maar in tegenstelling tot primaire psychopaten gebruiken zij reactief geweld in plaats van instrumenteel geweld (Hart & Dempster, 1997), zijn zij introvert, humeurig, vertonen ze sociale angst, hebben zij een laag gevoel van eigenwaarde (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010).

Voorwaarde voor het stellen van een cluster B persoonlijkheidsstoornis is dat de patiënt ouder moet zijn dan achttien jaar (American Psychiatric Association, 2000), wat wil zeggen dat de diagnose officieel pas vanaf deze leeftijd kan worden gesteld. Dit betekent echter niet dat psychopathische kenmerken niet al op jongere leeftijd kunnen voorkomen (Lynam & Gudonis, 2005). Tot voor kort werd er vooral onderzoek gedaan naar psychopathie bij volwassenen (Roose, Bijttebier, Claes & Lilienfeld, 2011), maar er bestaat een groeiende belangstelling naar de onderliggende dimensies van psychopathische kenmerken bij kinderen (Bezdjian, Raine, Baker & Lynam, 2011). Er is aangetoond dat psychopathische kenmerken bij adolescenten veel lijken op kenmerken van psychopathie bij volwassenen en dat deze kenmerken in verschillende ontwikkelingsstadia al aanwezig zijn (Frick, & White, 2008). De persoonlijkheidskenmerken bij adolescenten en volwassenen komen grotendeels overeen, het ontbreekt hen aan altruïstische gevoelens en gewetenswroeging. Daarnaast vertonen zij beide antisociaal gedrag (Lynam & Gudonis, 2005). Antisociale en agressieve adolescenten met een harteloze en emotionele interpersoonlijke stijl vertonen gedurende de kindertijd en adolescentie redelijk stabiele kenmerken. Kenmerken die gepaard gaan met een harteloze en emotionele interpersoonlijke stijl zijn onder andere een gebrek aan schuldgevoelens en empathie en het gebruiken van anderen zonder gevoelens van wroeging. Het gaat om een groep adolescenten met een bijzonder ernstig, agressief en stabiel patroon van antisociaal gedrag (Frick & White, 2008). Kinderen die zowel ernstige gedragsproblemen, als ook harteloze en emotionele trekken vertonen blijken significant meer en een grotere verscheidenheid aan gedragsproblemen te hebben dan kinderen met gedragsproblemen zonder harteloze en emotionele trekken. Zowel het aantal als de verscheidenheid van gedragsproblemen worden beschouwd als de belangrijkste voorspellers van gedragsproblemen in de toekomst, omdat ze de stabiliteit en de ernst van antisociaal gedrag kunnen voorspellen. Daarnaast blijkt de combinatie van harteloze en emotionele trekken met gedragsproblemen ook ernstigere gedragsproblemen in de toekomst te voorspellen (Loeber, 1991; Loeber & Schmaling, 1985).

De kenmerken die gepaard gaan met een persoonlijkheidsstoornis, waaronder psychopathie, veroorzaken een grote last voor zowel de patiënt zelf, zijn of haar verzorgers

als ook voor de rest van de samenleving. Patiënten met een persoonlijkheidsstoornis kunnen moeilijk te hanteren zijn en effectieve behandelingen zijn daarom van groot belang (Fahy, 2012). Therapeuten en onderzoekers zijn echter van mening dat psychopathische individuen zeer moeilijk te behandelen zijn (Felthous, 2011). Psychiatrische behandelingen van welke aard dan ook bleken in het verleden niet het gewenste effect te bereiken. Daarnaast lijken psychopaten zich niets aan te trekken van wettelijke voorschriften, wat de omgang met psychopaten bemoeilijkt (Salekin, 2002). Er lijkt echter een verschil te bestaan tussen primaire en secundaire psychopaten in de responsiviteit op de behandeling (Karpman, 1948; Porter, 1996). Het idee dat er een verschil bestaat in responsiviteit op de behandeling is gebaseerd op de etiologie van de varianten (Karpman, 1948; Porter, 1996). Secundaire psychopaten zouden baat kunnen hebben bij psychotherapie, omdat het gedrag dat zij vertonen lijkt te worden veroorzaakt door traumatische gebeurtenissen die in het verleden zijn voorgevallen, zoals een gebrekkige opvoeding, blootstelling aan trauma's (o.a. fysieke en/of seksuele mishandeling), en sociale achterstand (Porter, 1996). Het hebben ervaren van traumatische gebeurtenissen in de kindertijd zou ervoor kunnen zorgen dat deze kinderen geen emotionele banden meer aangaan en dus ook geen geweten kunnen ontwikkelen, wat zorgt voor emotionele onthechting. Secundaire psychopathie kan hier het gevolg van zijn (Porter, 1996). Secundaire psychopaten lijken echter wel te beschikken over de aangeboren capaciteit om te leren van morele en ethische trainingen, in tegenstelling tot primaire psychopaten. Primaire psychopathie lijkt genetisch bepaald en van primaire psychopaten wordt gedacht dat zij ongeneesbaar zijn, vanwege aangeboren morele en emotionele tekorten (Karpman, 1948).

Het is van groot belang om na te gaan wat mogelijke veroorzakende en in stand houdende factoren zijn bij het ontstaan van psychopathische kenmerken. In West Europese landen en de Verenigde Staten vertegenwoordigen allochtone jongeren een groot deel van de groep jeugddelinquenten (Sickmund, Sladky, Kang, 2008; Tonry, 1997). Wellicht hebben deze jongeren een verhoogd risico op het ontwikkelen van psychopathische kenmerken (Veen, et al., 2011). Zo bleken de psychopathie-scores in Noord-Amerika iets hoger te zijn bij etnische minderheidsgroepen, met name bij de Afro-Amerikanen (Salekin & Lynam, 2010). De verhoogde kans op psychopathische kenmerken bij etnische minderheidsgroepen zou mogelijk kunnen worden veroorzaakt door negatieve sociaal-culturele factoren, zoals het hebben van een lage sociaal economische status (Wals & Kosson, 2007). Daarnaast blijkt er een relatie te bestaan tussen het ervaren van discriminatie en de verhoogde incidentie van

persoonlijkheidsstoornissen bij allochtone groepen (Williams, Neighbors & Jackson, 2003). Wanneer een groep of individu het gevoel heeft door iemand anders, of door anderen buitengesloten te worden, dan kan dit vele gevolgen hebben (Van Beest, Williams & Van Dijk, 2011). Mensen die voor korte tijd worden buiten gesloten blijken een slechtere stemming te hebben en woede te ervaren. Daarnaast kan sociale uitsluiting zorgen voor psychische klachten (McDonald & Donnellan, 2012), zoals neerslachtigheid en onzekerheid (Gerber & Wheeler, 2009) en kunnen gevoelens van verbondenheid, controle en zelfwaardering worden bedreigd (Zadro, Williams & Richardson, 2004).

Het huidige onderzoek zal gericht zijn op de vraag of er een relatie bestaat tussen zelfwaardering en secundaire psychopathische kenmerken bij adolescenten tussen twaalf en zeventien jaar en of deze relatie verschillend is voor autochtone Nederlandse en Marokkaanse adolescenten. Hierbij zal zowel naar impliciete als expliciete zelfwaardering worden gekeken, omdat blijkt dat zelfrapportage vragenlijsten enkele nadelen kunnen hebben tijdens het meten van zelfwaardering (Krizan & Suls, 2008). De zelfkennis van de respondenten kan gebrekkig zijn (Dunning, Healt & Suls, 2005), mensen kunnen onrealistisch optimistisch zijn over hun eigen kwaliteiten en soms lukt het hen niet om toe te geven dat zij negatieve gevoelens over zichzelf hebben (Wilson & Dunn, 2004). Door zelfwaardering ook op een impliciete manier te meten kan hiervoor worden gecontroleerd.

Enkel secundaire psychopathische kenmerken zullen worden onderzocht, omdat secundaire psychopathie omgeving gerelateerd lijkt te zijn, wat wil zeggen dat gebeurtenissen in de kindertijd en adolescentie ervoor zouden kunnen zorgen dat deze kinderen op latere leeftijd secundaire psychopathische kenmerken en psychopathie in de volwassenheid ontwikkelen (Karpman, 1948; Porter, 1996). Primaire psychopathie lijkt in tegenstelling tot secundaire psychopathie niet omgeving gerelateerd te zijn, maar genetisch van aard (Karpman, 1948) en zal hier daarom buiten beschouwing worden gelaten. Er zal worden gekeken naar het verschil tussen autochtone Nederlandse adolescenten en Marokkaanse adolescenten, omdat Marokkanen behoren tot een van de grootste etnische minderheidsgroepen in Nederland (Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS], 2013). De Turkse groep is het grootst (CBS, 2013), maar omdat Marokkaans- Nederlandse adolescenten in verhouding tot Turks- Nederlandse adolescenten meer discriminatie en stigmatisering lijken te ervaren (Wissink, Deković, Yağmur, Stams & de Haan, 2008) en gevoelens van discriminatie gerelateerd zijn aan een lagere zelfwaardering (Veling, et al., 2008), zal er in dit

onderzoek enkel naar autochtone Nederlandse en Marokkaanse adolescenten worden gekeken. Er zal gecontroleerd worden voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid.

De verwachting is dat adolescenten met een lage zelfwaardering meer secundaire psychopathische kenmerken vertonen dan adolescenten met een hoge zelfwaardering en dat dit zowel voor autochtone als allochtone adolescenten het geval zal zijn. Daarnaast wordt er verwacht dat de relatie sterker zal zijn voor allochtone adolescenten, dan voor autochtone Nederlandse adolescenten, omdat adolescenten van allochtone afkomst wellicht een lagere zelfwaardering hebben, vanwege het ervaren van een minderheidspositie (Zadro, et al., 2004). De relatie tussen impliciete zelfwaardering en secundaire psychopathische kenmerken en expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken zou van elkaar kunnen verschillen, omdat het meten van zelfwaardering met behulp van een zelfbeoordelingvragenlijst vaak lastig is voor de respondenten. Verwacht wordt echter dat de relatie tussen impliciete- en expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken hetzelfde zal zijn, maar dat de relatie sterker zal zijn wanneer er wordt gemeten met de Implicit Association Task – Self Esteem.

Methode

Steekproef

De totale steekproef bestond uit 493 respondenten. De respondenten die geen waarden hadden op de benodigde vragenlijsten ($n = 21$) werden niet meegenomen in de analyses, omdat de gegevens van deze respondenten niet konden bijdragen aan het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Uiteindelijk bestond de groep uit 472 adolescenten, met een gemiddelde leeftijd van 14.03 jaar ($SD = 1.78$). De leerlingen waren afkomstig van 7 verschillende middelbare VMBO scholen uit steden in Zuid-Holland. De steekproef bestond uit 253 jongens (54%) en 219 meisjes (46%). Er namen 169 autochtone Nederlandse adolescenten (36%), 101 Marokkaanse adolescenten (21%), 59 Turkse adolescenten (13%) en 143 adolescenten met een andere afkomst (30%) deel aan het onderzoek. De groep Marokkaanse en de groep Turkse adolescenten bestond uit alle leerlingen die zijn geboren in Marokko of Turkije en nu woonachtig zijn in Nederland (eerste generatie), de leerlingen die niet geboren zijn in Nederland, maar waarvan een van hun ouders afkomstig is uit Marokko of Turkije (tweede generatie) en de leerlingen waarvan een van de grootouders is geboren in Marokko of Turkije (derde generatie). De sociaal economische status van 52 leerlingen was laag (11%), van 264 leerlingen gemiddeld (56%) en van 156 leerlingen hoog (33%).

Procedure

Het onderzoek heeft tussen december en mei plaatsgevonden. De data werd verzameld op scholen in verschillende steden in Zuid-Holland, door deze telefonisch te benaderen en hen te verzoeken deel te nemen aan het onderzoek. Wanneer een school had toegezegd deel te nemen heeft er een gesprek plaatsgevonden met de contactpersoon op de betreffende school en werden er toestemmingsbrieven verstuurd naar de ouders van de leerlingen. De leerlingen waarvan de ouders geen bezwaar hadden gemaakt hebben deelgenomen aan het onderzoek. Zij hebben op school tijdens een lesuur de digitale vragenlijsten ingevuld op de computer en een computertaakje uitgevoerd. De verzamelde data werden anoniem verwerkt.

Meetinstrumenten

De Youth Psychopathic Traits Inventory (YPI) is een zelfbeoordelingvragenlijst waarmee psychopathische kenmerken worden gemeten bij adolescenten van twaalf tot achttien jaar. De vragenlijst bevat vijftig items verdeeld over tien subschalen, welke zijn onderverdeeld in drie domeinen. Het interpersoonlijke domein beoogt onoprechte charme, grootsheid, liegen en manipulatie te meten. Het affectieve domein beoogt de mate van ongevoeligheid, emotieloosheid en meedogenloosheid te meten. De subschalen binnen het gedragsdomein beogen impulsiviteit, sensatie zoeken en onverantwoordelijkheid te meten (Andershed, Hodgins & Tengström, 2007). Een voorbeeld van een van de items was 'Ik ben er graag bij als er spannende dingen gebeuren'. De adolescenten gaven bij elke bewering aan hoe ze hier meestal over dachten of hoe ze zich meestal voelden. Er werd een vierpunts Likertschaal toegepast: 1 = helemaal niet van toepassing; 2 = een beetje van toepassing; 3 = redelijk van toepassing; 4 = heel erg van toepassing. Deze zelfbeoordelingvragenlijst bleek zeer betrouwbaar (50 items; Cronbach's $\alpha = 0.92$).

De Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES) is een zelfbeoordelingvragenlijst die op een expliciete manier het gevoel van eigenwaarde meet. De vragenlijst bevat tien items, waarvan vijf items positief geformuleerd zijn en vijf negatief geformuleerd (Rosenberg, 1979). Een voorbeeld van een van de items was 'Over het algemeen ben ik tevreden met mezelf'. De stellingen werden beoordeeld op een vierpunts Likertschaal: 1 = helemaal mee eens; 2 = mee eens; 3 = mee oneens; 4 = helemaal mee oneens. De schaal bleek zeer betrouwbaar (10 items; Cronbach's $\alpha = 0.84$).

De Implicit Association Task – Self Esteem (IAT) is een computertaak die impliciete zelfwaardering meet (Karpinski, 2004). Er werd een Nederlandse vertaling van deze

computertaak gebruikt. De Implicit Association Task is een cognitieve taak waarbij de reactietijd van respondenten wordt gemeten, om na te gaan hoe sterk bepaalde associaties tussen begrippen in het geheugen zijn vastgelegd (Greenwald, Nosek & Banaji, 2003). De leerlingen moesten bij deze taak zo snel mogelijk woorden categoriseren door op de juiste toets te drukken ('e' of 'i'). Het ging hierbij om twee categorieën, positieve of negatieve woorden (zoals 'blij' of 'dom') en woorden die verwijzen naar 'ik' of 'anderen' (zoals 'mijn' of 'hun'). Eerst moesten de leerlingen de woorden van een van de twee dimensies categoriseren, positief/negatief of ik/anderen. Later moesten ze de woorden uit beide dimensies tegelijkertijd categoriseren. Door beide categorieën tegelijkertijd te moeten categoriseren kon er met behulp van de reactietijd van de respondent worden onderzocht of de respondent een impliciete voorkeur heeft voor het categoriseren van 'ik' aan positieve woorden en 'anderen' aan negatieve woorden, of sneller geneigd is 'ik' te categoriseren aan negatieve woorden en 'anderen' aan positieve woorden. Hierbij was met name het verschil in reactietijd tussen 'ik' aan 'positief' en 'anderen' aan 'negatief' en 'ik' aan 'negatief' en 'anderen' aan 'positief' van belang. Van de leerlingen die een snellere reactietijd hadden bij het categoriseren van woorden met betrekking tot 'ik' aan positieve woorden en 'anderen' aan negatieve woorden, in vergelijking tot 'ik' aan negatieve woorden en 'anderen' aan positieve woorden, werd verondersteld dat zij een hoge impliciete zelfwaardering hebben (Buhrmester, Blanton & Swann, 2010). Omgekeerd werd er verondersteld dat de leerlingen een lage impliciete zelfwaardering hebben.

De Marlowe-Crown Social Desirability Scale (MCSDS) werd gebruikt om de sociale wenselijkheid te meten (Crowne & Marlowe, 1964). Een voorbeeldvraag was 'Als ik een fout heb gemaakt, dan ben ik altijd bereid dat toe te geven'. De respondenten werden gevraagd aan te geven of de uitspraken voor hen waar of niet waar zijn. Een lage score op deze schaal geeft aan dat de respondent sociaal wenselijk antwoordt, een hogere score betekent minder sociale wenselijkheid. Deze schaal bleek een relatief lage betrouwbaarheid te hebben (10 items; Cronbach's α : 0.51). Met deze lagere betrouwbaarheid moet rekening gehouden worden bij het interpreteren van de resultaten.

De demografische vragenlijst en de Family Affluence Scale (Boyce, Torsheim, Currie & Zambon, 2006) werden gebruikt om respectievelijk gegevens zoals leeftijd, geslacht en etnische achtergrond te achterhalen en de sociaal economische status van het gezin waarin het kind opgroeit te bepalen. Een voorbeeldvraag van de Family Affluence Scale (FAS) was: 'Hoeveel computers heeft jullie gezin?'. Deze schaal bleek een relatief lage betrouwbaarheid

te hebben (5 items; Cronbach's $\alpha = 0.57$). Hier moet rekening mee worden gehouden bij het interpreteren van de resultaten.

Statistische analyses

De onderzoeksvragen werden geanalyseerd met behulp van moderatie-analyse, om na te gaan of er een relatie bestaat tussen gevoel van eigenwaarde en psychopathische kenmerken en of deze relatie verschillend is voor verschillende etnische groepen. Om het moderatie-effect te toetsen werd er gebruik gemaakt van covariantie-analyse (ANCOVA). Allereerst werd er nagegaan of er sprake was van een hoofdeffect van zelfwaardering en/of etnische afkomst op psychopathische kenmerken. Daarna werd er getoetst of er een significant interactie-effect kon worden gevonden van etnische achtergrond op de relatie tussen het gevoel van eigenwaarde en psychopathische kenmerken. Deze analyses werden zowel gedaan met de Rosenberg Self-Esteem scale, om na te gaan of er een relatie bestaat tussen expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken, als ook met de Implicit Association Task Self-Esteem, om na te gaan of er een relatie bestaat tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij adolescenten. Daarnaast werd er met behulp van ANCOVA getoetst of er een verschil te zien was in de relatie tussen impliciete en expliciete zelfwaardering voor de drie verschillende psychopathie domeinen en of etnische afkomst deze relatie modereerde. Om te controleren voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid werden deze variabelen toegevoegd als covariaat in de analyses.

Resultaten

Dataset

In dit onderzoek zijn enkel de waarden van autochtone Nederlandse ($n = 169$) en Marokkaanse adolescenten ($n = 101$) meegenomen, omdat de onderzoeksvraag enkel betrekking heeft op deze twee etnische groepen. Uit de data-inspectie met behulp van frequentietabellen, descriptieve waarden, boxplots, Q-Q plots en het analyseren van de missende waarden bleek dat de dataset een aantal respondenten met opvallende waarden bevatte. Er kon geconcludeerd worden dat 8 leerlingen de vragenlijst en computertaak niet serieus hadden ingevuld en dus werden zij uit de dataset verwijderd. Er bleken ook enkele respondenten met uitbijtende waarden op de YPI, IAT en RSES, maar deze respondenten bleken niet afwijkend te scoren op de andere variabelen. Deze respondenten kunnen informatief zijn voor het onderzoek en zijn daarom niet uit de dataset verwijderd. Daarnaast

bleken een aantal respondenten de computertaak niet af te hebben gerond, vanwege tijdsgebrek, niet werkende computers of onwil van de leerlingen. Hierdoor waren er relatief veel missende waarden op de Implicit Association Task – Self Esteem. Slechts 160 van de 270 autochtone Nederlandse en Marokkaanse leerlingen hebben de IAT afgemaakt. De analyses die werden uitgevoerd om de relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken te meten en het interactie-effect van etniciteit hierop is daarom met een kleinere steekproef uitgevoerd. Er bleek geen sprake te zijn van selectieve uitval, de leerlingen met en zonder scores op de IAT verschilden gemiddeld niet significant van elkaar wat betreft psychopathische kenmerken, expliciete zelfwaardering en sociaal economische status. De leerlingen met en zonder waarden op de IAT kunnen daarom met elkaar worden vergeleken.

Om te onderzoeken of er een relatie bestaat tussen zelfwaardering en psychopathische kenmerken en of etnische afkomst deze relatie modereert werd er gebruik gemaakt van covariantieanalyse. Voorwaarden voor het doen van covariantieanalyse komen overeen met de voorwaarden voor variantieanalyse. De steekproef moet onafhankelijk en aselekt getrokken zijn, de scores in de verschillende groepen moeten normaal verdeeld zijn en de verschillende groepen moeten een gelijke variantie hebben (Field, 2005). De steekproef werd onafhankelijk en aselekt getrokken en aan de voorwaarde van gelijkheid van varianties, getoetst met behulp van de Leven's test voor gelijkheid van varianties, werd voldaan. De Youth Psychopathic Traits Inventory en de Rosenberg Self-Esteem Scale bleken niet geheel normaal verdeeld te zijn (zie Tabel 1). Aangezien ANCOVA een robuuste techniek is en de steekproef relatief groot is ($N = 270$) mocht er toch gebruik gemaakt worden van ANCOVA.

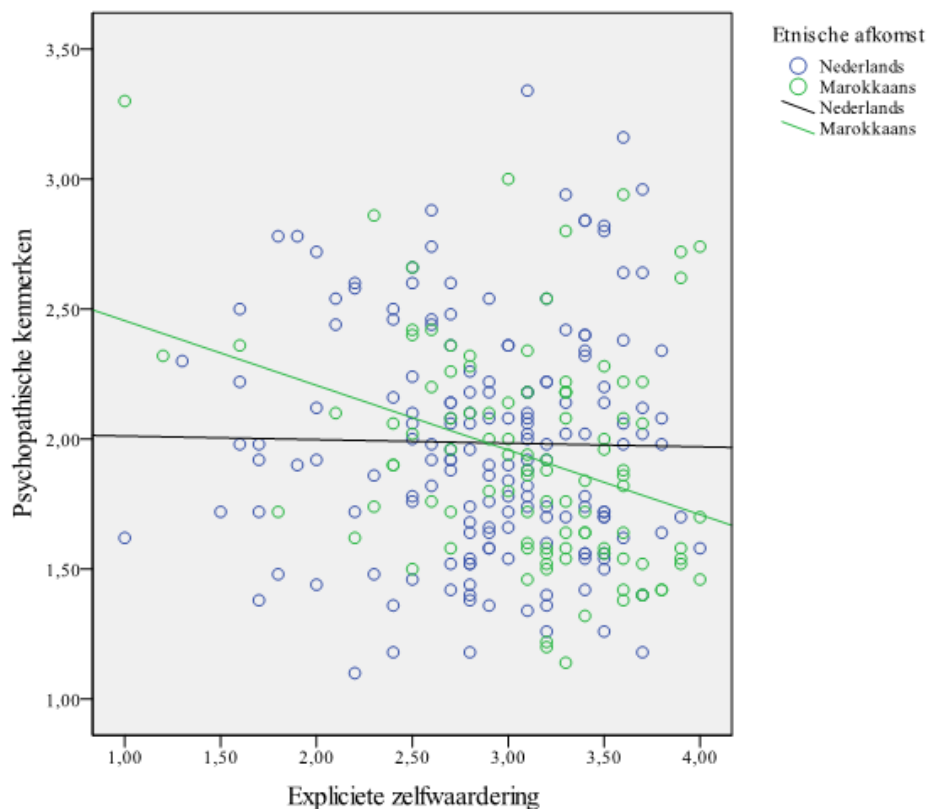
Tabel 1

Beschrijvende gegevens van de variabelen (N = 270)

		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min	Max	<i>Z</i> _{skewness}	<i>Z</i> _{kurtosis}
Psychopathie totaalscore	NL	169	1.99	.45	1.10	3.34	2.39	-.56
	MA	101	1.93	.43	1.14	3.30	3.0	.76
- Interpersoonlijke domein	NL	169	1.77	.54	1.00	3.40	4.17	-.04
	MA	101	1.73	.52	1.00	3.65	4.45	3.04
- Affectieve domein	NL	169	2.09	.47	1.13	3.53	2.79	.20
	MA	101	2.05	.45	1.07	3.47	1.63	.44
- Gedragdomein	NL	169	2.17	.54	1.00	3.67	1.10	-1.08
	MA	101	2.07	.51	1.20	3.40	1.63	-1.36
Expliciete zelfwaardering	NL	169	2.89	.58	1.00	4.00	-3.58	.65
	MA	101	3.11	.58	1.00	4.00	-4.58	4.01
Impliciete zelfwaardering	NL	105	.28	.38	-.64	1.36	1.13	.15
	MA	55	.27	.32	-.84	.98	-1.40	2.32
Sociale wenselijkheid	NL	169	13.96	2.00	10.0	19.0	.38	-1.46
	MA	98	13.30	1.98	10.0	18.0	.70	-.73
Sociaal economische status	NL	169	14.22	1.98	7.00	18.00	-2.95	1.88
	MA	101	12.31	2.04	7.00	17.00	-0.13	-.70

Verband tussen Expliciete Zelfwaardering en Psychopathische Kenmerken

Wanneer er enkel getoetst werd op hoofdeffecten bleek er een hoofdeffect te zijn van expliciete zelfwaardering op psychopathische kenmerken ($F(1, 267) = 4.75$, $p = .03$, $\eta^2 = .017$); expliciete zelfwaardering staat in verband met psychopathische kenmerken. Een lagere zelfwaardering is gerelateerd aan een hogere score op psychopathische kenmerken. Er bleek geen hoofdeffect te zijn van etnische afkomst op psychopathische kenmerken ($F(1, 267) = .35$, $p = .55$); er bestaat geen verband tussen etnische afkomst en psychopathische kenmerken. Hierna werd de interactie tussen etnische afkomst en expliciete zelfwaardering toegevoegd, om na te gaan of etnische afkomst de relatie tussen expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken modereert. Er werd een significant interactie-effect gevonden van etnische afkomst op de relatie ($F(1,266) = 6.17$, $p = .01$, $\eta^2 = .023$). Marokkaanse adolescenten met een lagere expliciete zelfwaardering vertonen meer psychopathische kenmerken ($R^2 = .11$). Elf procent van de variantie in psychopathische kenmerken kan verklaard worden door expliciete zelfwaardering. Voor autochtone Nederlands adolescenten leek dit verband niet te bestaan, ongeacht hun zelfwaardering vertonen zij gemiddelde psychopathische eigenschappen (zie Figuur 1).

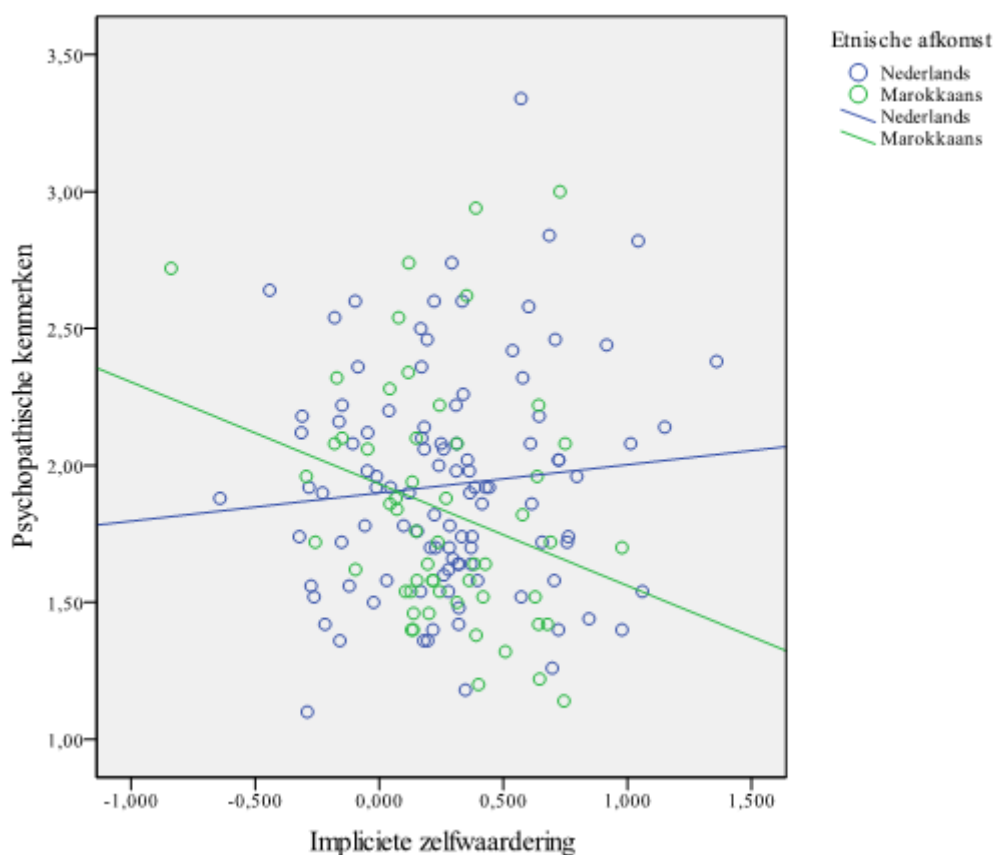

Figuur 1. Scatterplot van de relatie tussen expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij autochtone Nederlandse en derde generatie Marokkaanse adolescenten

Er werd gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Sociaal economische status bleek geen significant effect te hebben op de relatie ($F(1, 261) = .89$, $p = .35$). Sociale wenselijkheid bleek wel een significant effect te hebben ($F(1, 261) = 122.76$, $p < .01$, $\eta^2 = .32$); 32% van de variantie kon worden verklaard door sociale wenselijkheid. Het moderatie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bleek ook wanneer er gecontroleerd werd voor SES en sociale wenselijkheid nog steeds significant te zijn ($F(1,261) = 5.21$, $p = .02$, $\eta^2 = .02$).

Verband tussen Impliciete Zelfwaardering en Psychopathische Kenmerken

Wanneer er enkel getoetst werd op hoofdeffecten bleek er geen hoofdeffect te zijn van impliciete zelfwaardering op psychopathische kenmerken ($F(1, 157) = .08$, $p = .77$); er bestaat geen verband tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken. Daarnaast bleek er geen hoofdeffect te zijn van etnische afkomst ($F(1, 157) = 1.76$, $p = .19$) op psychopathische kenmerken. Hierna werd de interactie toegevoegd, om na te gaan of etnische afkomst de relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken modereert. Er werd een significant interactie-effect van etnische afkomst en expliciete zelfwaardering op psychopathische kenmerken gevonden ($F(1, 156) = 5.29$, $p = .02$, $\eta^2 = .033$). Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering vertonen meer psychopathische kenmerken dan Marokkaanse adolescenten met een hoge zelfwaardering (zie Figuur 2). Zeven procent van de variantie van psychopathische kenmerken kon worden verklaard door impliciete zelfwaardering ($R^2 = .07$). Voor autochtone Nederlandse adolescenten werd er geen verband gevonden tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken ($R^2 = .01$). Er werd ook hier gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Sociaal economische status bleek geen significant effect te hebben op de relatie ($F(1, 154) = .61$, $p = .44$). Sociale wenselijkheid bleek wel een significant effect te hebben ($F(1, 154) = 79.52$, $p < .01$, $\eta^2 = .34$), 34% van de relatie kon worden verklaard door sociale wenselijkheid. Het moderatie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bleek niet meer significant, wanneer er gecontroleerd werd voor SES en sociale wenselijkheid ($F(1, 154) = 2.25$, $p = .14$).

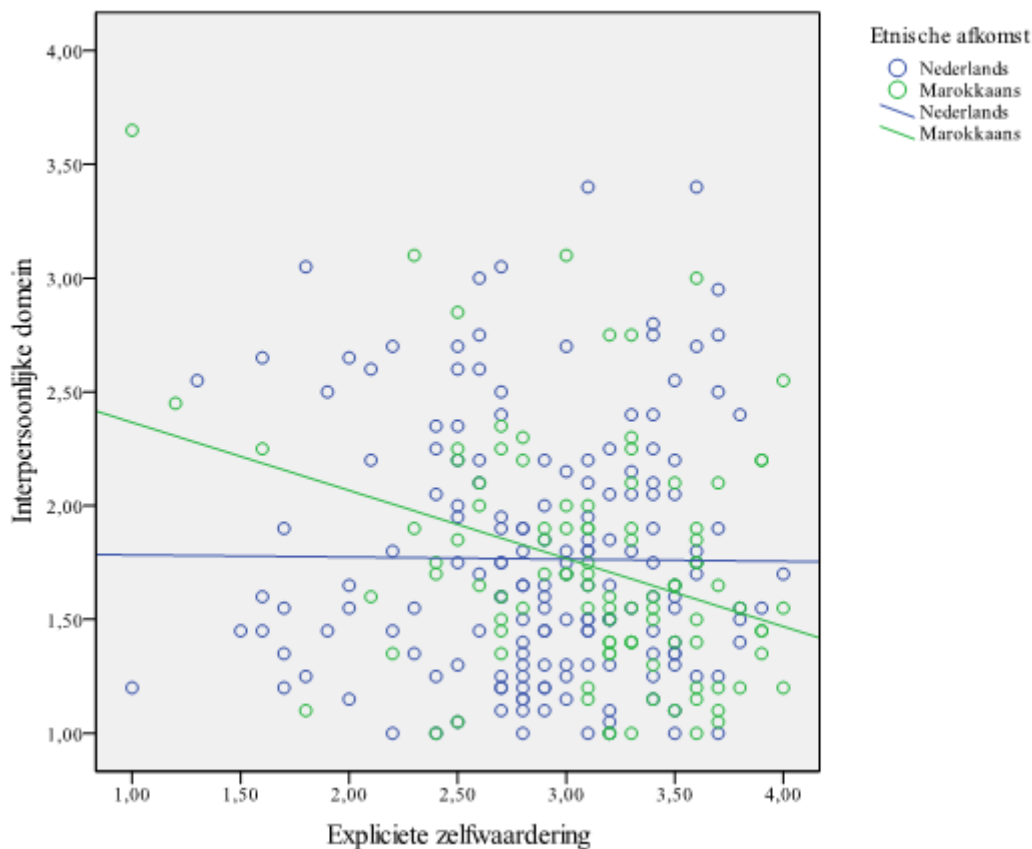

Figuur 2. Scatterplot van de relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij autochtone Nederlandse en Marokkaanse adolescenten

Verband tussen Zelfwaardering en Psychopathische Domeinen

Interpersoonlijke domein. Er werd een significant hoofdeffect gevonden van expliciete zelfwaardering op het interpersoonlijke domein ($F(1, 267) = 4.27, p = .04, \eta^2 = .016$); expliciete zelfwaardering is van invloed op psychopathische kenmerken binnen het interpersoonlijke domein. Een lagere zelfwaardering is gerelateerd aan een hogere score op psychopathische kenmerken. Er bleek geen hoofdeffect te bestaan van etnische afkomst op psychopathische kenmerken ($F(1, 267) = .007, p = .93$); etnische afkomst is niet bepalend voor de mate van psychopathische kenmerken. Wel bleek er een significant interactie-effect te bestaan van expliciete zelfwaardering en etnische afkomst op het interpersoonlijke domein ($F(1, 266) = 6.30, p = .01, \eta^2 = .023$).

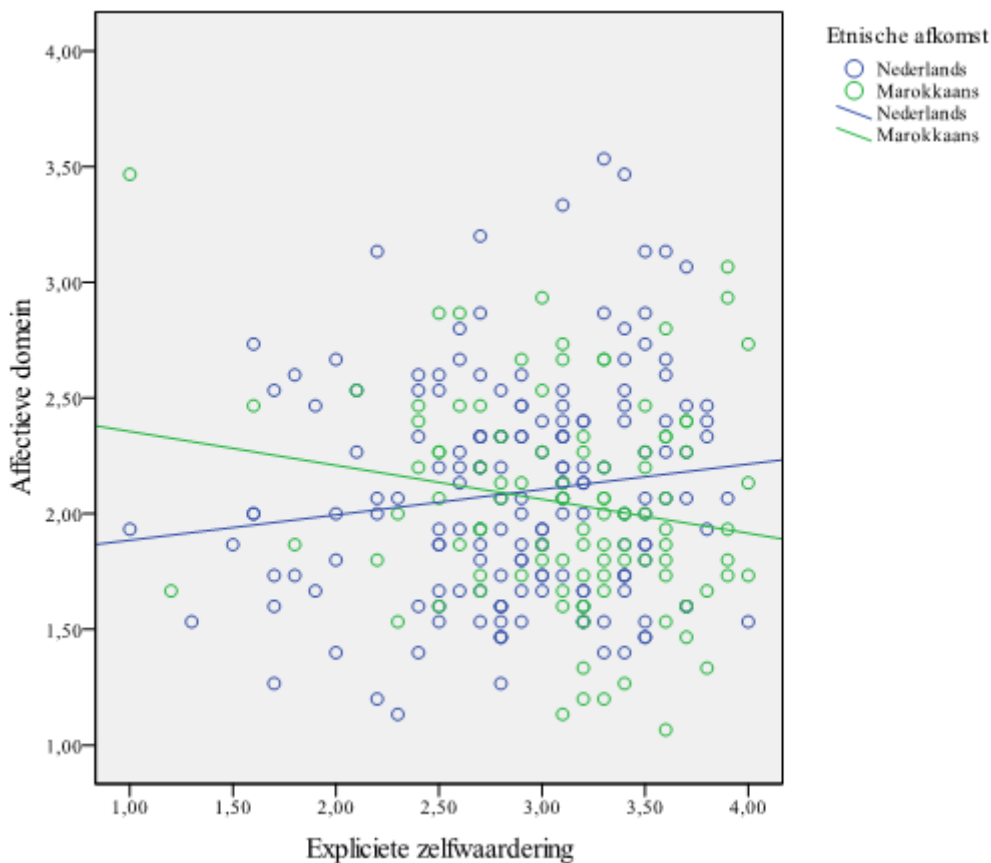
In Figuur 3 is te zien dat Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering gemiddeld hoger scoorden op het interpersoonlijke domein. Elf procent van de variantie van psychopathische kenmerken binnen het interpersoonlijke domein kan verklaard worden door expliciete zelfwaardering ($R^2 = .11$). Voor autochtone Nederlandse adolescenten lijkt er geen verband te bestaan tussen expliciete zelfwaardering en het interpersoonlijke domein, ongeacht hun zelfwaardering vertonen zij beneden gemiddelde psychopathische eigenschappen ($R^2 < .001$). Er werd ook hier gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Sociaal economische status bleek geen significant effect te hebben op de relatie ($F(1, 262) = 3.06, p = .08$). Sociale wenselijkheid bleek wel een significant effect te hebben ($F(1, 262) = 101.47, p < .01, \eta^2 = .279$); 28% van de relatie kon worden verklaard door sociale wenselijkheid. Het moderatie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen expliciete zelfwaardering en het interpersoonlijke domein bleek echter ook wanneer er gecontroleerd voor SES en sociale wenselijkheid nog steeds significant te zijn ($F(1, 261) = 6.14, p = .01, \eta^2 = .023$).

Figuur 3. Scatterplot van de relatie tussen expliciete zelfwaardering en het interpersoonlijke domein bij autochtone Nederlandse en Marokkaanse adolescenten

Er werd geen hoofdeffect gevonden van impliciete zelfwaardering op het interpersoonlijke domein ($F(1, 157) = .13, p = .72$). Er bestond ook geen hoofdeffect van etnische afkomst op het interpersoonlijke domein ($F(1, 157) = .90, p = .34$). Ook wanneer het interactie-effect werd toegevoegd bleek er geen significant effect van etnische afkomst op deze relatie ($F(1, 156) = 1.78, p = .28$) te bestaan. Er bestond dus geen verband tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken op het interpersoonlijke domein en er bleek ook geen verschil te bestaan tussen Nederlandse en Marokkaanse adolescenten. Er werd ook hier gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Sociaal economische status bleek geen significant effect te hebben op de relatie ($F(1, 155) = 3.09, p = .08$). Sociale wenselijkheid bleek wel een significant effect te hebben ($F(1, 155) = 81.74, p < .01, \eta^2 = .345$); 35% van de relatie kon worden verklaard door sociale wenselijkheid. Het interactie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen impliciete zelfwaardering en het interpersoonlijke domein bleek echter, ook wanneer er gecontroleerd werd voor SES en sociale wenselijkheid nog steeds niet significant te zijn ($F(1, 154) = .01, p = .92$).

Affectieve domein. Wanneer er enkel getoetst werd op hoofdeffecten bleek er geen significant hoofdeffect te zijn van expliciete zelfwaardering op het affectieve domein ($F(1, 267) = .10, p = .76$). Er bleek ook geen significant hoofdeffect van etnische afkomst op het affectieve domein ($F(1, 267) = .72, p = .40$). Wel bleek er een significant interactie-effect te zijn van etnische afkomst en expliciete zelfwaardering op het affectieve domein ($F(1, 266) = 6.42, p = .01, \eta^2 = .02$). Wanneer Marokkaanse adolescenten gemiddeld een lagere zelfwaardering hebben scoren zij gemiddeld hoger op het affectieve domein ($R^2 = .03$; zie Figuur 4). Voor autochtone Nederlandse adolescenten lijkt de relatie tegenovergesteld te zijn ($R^2 = .02$; zie Figuur 4). De verklaarde variantie is echter voor beide etnische groepen zo laag dat er ondanks dat het interactie-effect significant is, niet mag worden gesproken van een verband tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken binnen het affectieve domein.

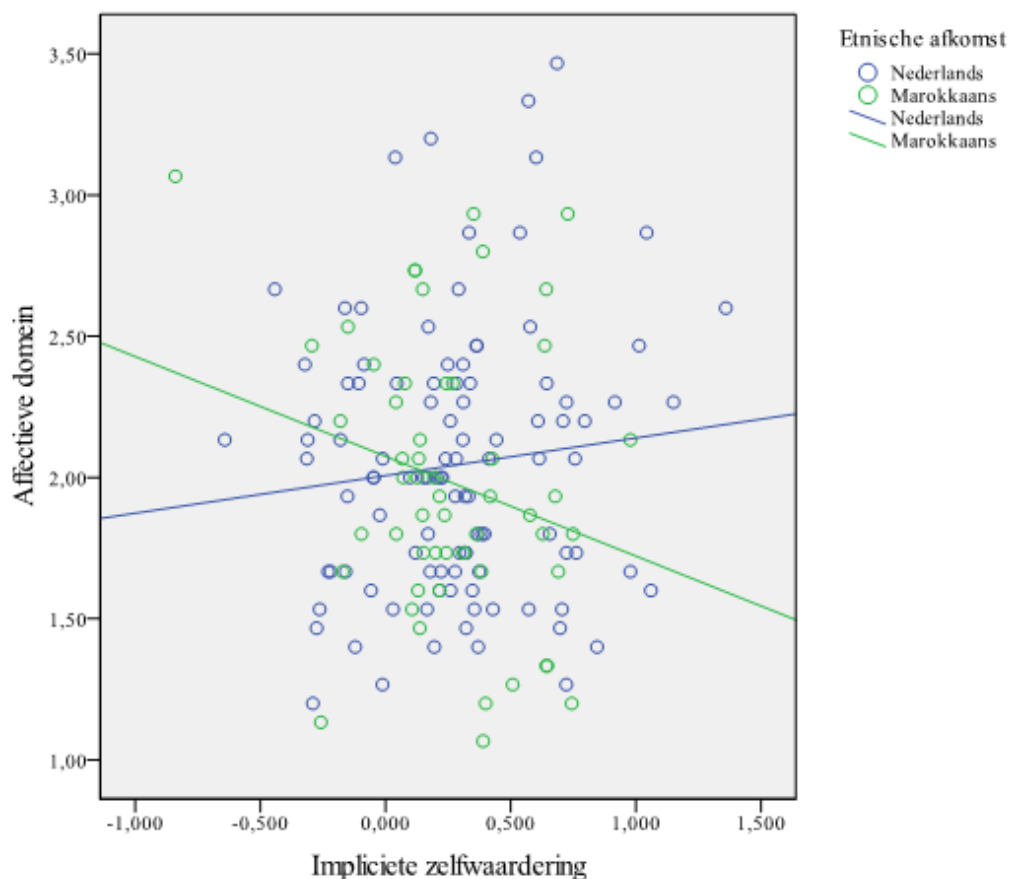

Figuur 4. Scatterplot van de relatie tussen expliciete zelfwaardering en het affectieve domein bij autochtone Nederlandse en Marokkaanse adolescenten

Er werd ook hier gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Sociaal economische status bleek geen significant effect te hebben op de relatie ($F(1, 262) = 1.07, p = .30$). Sociale wenselijkheid bleek wel een significant effect te hebben ($F(1, 262) = 37.24, p < .01, \eta^2 = .124$) ; 12% van de relatie kon worden verklaard door sociale wenselijkheid. Het moderatie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen expliciete zelfwaardering en het affectieve domein bleek echter, ook wanneer er gecontroleerd voor SES en sociale wenselijkheid nog steeds significant te zijn ($F(1, 261) = 4.99, p = .03, \eta^2 = .02$).

Er werd geen significant hoofdeffect van impliciete zelfwaardering op het affectieve domein gevonden ($F(1, 157) < .01, p = .99$). Er bestaat ook geen hoofdeffect van etnische afkomst op het affectieve domein ($F(1, 157) = .57, p = .45$). Wel blijkt er een significant

interactie-effect te zijn van etnische afkomst en impliciete zelfwaardering op het affectieve domein ($F(1, 156) = 4.22, p = .04, \eta^2 = .026$; zie Figuur 5). Marokkaanse adolescenten met een lage gemiddelde impliciete zelfwaardering scoren hoger op het affectieve domein ($R^2 = .05$). Voor autochtone Nederlandse adolescenten lijkt er geen verband te bestaan tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken binnen het affectieve domein ($R^2 = .01$). Er werd ook hier gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Sociaal economische status bleek geen significant effect te hebben op de relatie ($F(1, 155) = .25, p = .62$). Sociale wenselijkheid bleek wel een significant effect te hebben ($F(1, 155) = 18.23, p < .01, \eta^2 = .105$); 11% van de relatie kon worden verklaard door sociale wenselijkheid. Het interactie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen impliciete zelfwaardering en het affectieve domein bleek wanneer er werd gecontroleerd voor SES en sociale wenselijkheid niet meer significant te zijn ($F(1, 154) = 2.27, p = .13$).

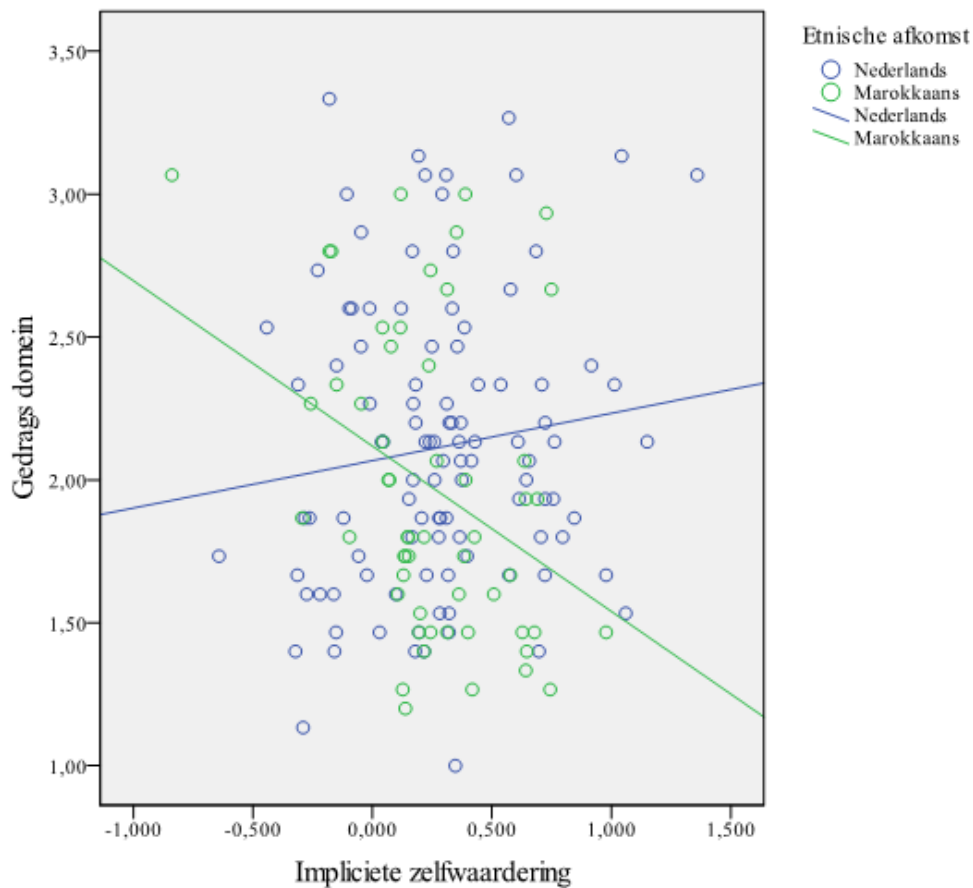

Figuur 5. Scatterplot van de relatie tussen impliciete zelfwaardering en het affectieve domein bij autochtone Nederlandse en Marokkaanse adolescenten

Gedragsdomein. Er bleek een significant hoofdeffect te bestaan van expliciete zelfwaardering op het gedragsdomein ($F(1, 267) = 12.81, p < .01, \eta^2 = .046$); expliciete zelfwaardering is van invloed op psychopathische kenmerken binnen het gedragsdomein. Een lagere zelfwaardering is gerelateerd aan een hogere score op psychopathische kenmerken. Er bleek geen hoofdeffect van etnische afkomst op het gedragsdomein te bestaan ($F(1, 267) = .63, p = .43$); etnische afkomst is niet bepalend voor de mate van psychopathische kenmerken. Het interactie-effect was ook niet significant ($F(1, 266) = 1.54, p = .22$), er blijkt geen significant verschil te zijn in de relatie tussen expliciete zelfwaardering en het gedragsdomein voor de verschillende etnische groepen. Er bestaat voor zowel Marokkaanse een negatief verband tussen expliciete zelfwaardering en het gedragsdomein ($R^2 = .10$). Wanneer Marokkaanse adolescenten gemiddeld een lagere expliciete zelfwaardering hebben scoren zij gemiddeld hoger op het gedragsdomein. Voor Nederlandse adolescenten werd er geen verband gevonden tussen expliciete zelfwaardering en het gedragsdomein ($R^2 = .02$). Er werd ook hier gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Sociaal economische status bleek geen significant effect te hebben op de relatie ($F(1, 262) = 1.43, p = .23$). Sociale wenselijkheid bleek wel een significant effect te hebben ($F(1, 262) = 115.49, p < .01, \eta^2 = .306$); 31% van de relatie kon worden verklaard door sociale wenselijkheid. Het interactie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen expliciete zelfwaardering en het gedragsdomein bleek niet significant te zijn ($F(1, 261) = .61, p = .44$) wanneer er werd gecontroleerd voor SES en sociale wenselijkheid.

Er werd geen significant hoofdeffect gevonden van impliciete zelfwaardering op het gedragsdomein ($F(1, 157) = .11, p = .74$) en ook geen significant hoofdeffect van etnische afkomst op het gedragsdomein ($F(1, 157) = 2.84, p = .10$). Er bleek wel een significant interactie-effect van etnische afkomst en impliciete zelfwaardering op het gedragsdomein ($F(1, 156) = 8.69, p < .01, \eta^2 = .053$). Marokkaanse adolescenten met een gemiddeld lagere zelfwaardering scoorden hoger op het gedragsdomein ($R^2 = .12$). Twaalf procent van de variantie in impliciete zelfwaardering kan verklaard worden door het gedragsdomein. Er bleek geen sterk verband te bestaan tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken binnen het gedragsdomein bij Nederlandse adolescenten ($R^2 = .02$), zie Figuur 6. Er werd ook hier gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Sociaal economische status bleek geen significant effect te hebben op de relatie ($F(1, 155) = 1.24, p = .27$). Sociale wenselijkheid bleek wel een significant effect te hebben ($F(1, 155) = 71, 25,$

$p < .01$, $\eta^2 = .315$); 32% van de relatie kon worden verklaard door sociale wenselijkheid. Het interactie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen impliciete zelfwaardering en het gedragsdomein bleek echter ook wanneer er werd gecontroleerd voor SES en sociale wenselijkheid nog steeds significant te zijn ($F(1, 154) = 5.79$, $p = .02$, $\eta^2 = .036$).

Figuur 6. Scatterplot van de relatie tussen impliciete zelfwaardering en het gedrags domein bij autochtone Nederlandse en Marokkaanse adolescenten

Conclusie en Discussie

In dit onderzoek is nagegaan of er een relatie bestaat tussen zelfwaardering en secundaire psychopathische kenmerken bij adolescenten tussen 12 en 17 jaar en of deze relatie gemodereerd werd door etnische afkomst. Er werd verwacht dat een lage zelfwaardering gerelateerd is aan meer secundaire psychopathische kenmerken (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010) en dat deze relatie zowel bestaat voor autochtone Nederlandse als Marokkaanse adolescenten, maar dat het verband sterker zou zijn voor Marokkaanse adolescenten dan voor Nederlandse adolescenten, vanwege gevoelens van minderwaardigheid (Zadro, et al., 2004). Er werd hierbij zowel gekeken naar expliciete als naar impliciete zelfwaardering.

Uit de resultaten blijkt dat expliciete zelfwaardering een significant effect heeft op psychopathische kenmerken en dat etnische afkomst deze relatie modereert, ook wanneer er werd gecontroleerd voor sociaal economische status en sociale wenselijkheid. Zoals verwacht vertonen Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering meer psychopathische kenmerken dan adolescenten met een hoge zelfwaardering. Het verband tussen expliciete zelfwaardering en secundaire psychopathische kenmerken bij Marokkaanse adolescenten zou verklaard kunnen worden doordat zij sociale uitsluiting ervaren, wat een lage zelfwaardering en psychopathische kenmerken tot gevolg kan hebben. Uit eerder onderzoek naar de verhoogde kans op Schizofrenie bij migranten bleek de minderheidspositie waarin deze groepen zich bevinden een mogelijke verklaring te kunnen geven (Selten & Cantor-Graae, 2005). Deze positie kan zorgen voor langdurige stress en sociale uitsluiting, ook wel social defeat genoemd. Vanuit het Social defeat model zou ook de verhoogde kans op psychopathische kenmerken bij Marokkaanse adolescenten verklaard kunnen worden. Schizofrenie is echter geen DSM As2 stoornis, zoals psychopathie, maar een As1 stoornis (APA, 2000). Vervolg onderzoek zal moeten uitwijzen of het social defeat model de verhoogde kans op psychopathische trekken bij etnische minderheidsgroepen daadwerkelijk kan verklaren.

Er werd verwacht dat het verband tussen zelfwaardering en psychopathische kenmerken ook zou worden gevonden voor Nederlandse adolescenten, maar dat de relatie minder sterk zou zijn. Voor autochtone Nederlandse adolescenten blijkt dit verband echter niet te bestaan, ongeacht hun zelfwaardering vertonen zij gemiddelde psychopathische kenmerken. Expliciete zelfwaardering lijkt voor hen geen invloed te hebben op psychopathische kenmerken. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat

autochtone Nederlandse adolescenten, in tegenstelling tot Marokkaanse adolescenten geen social defeat ervaren, doordat zij minder discriminatie ervaren in vergelijking met etnische minderheidsgroepen (Veling et al., 2007). Daarnaast werd er in dit onderzoek geen onderscheid gemaakt tussen primaire en secundaire psychopathische kenmerken, wat de relatie tussen zelfwaardering en secundaire psychopathische kenmerken wellicht zou kunnen hebben beïnvloed. Het onderscheid tussen primaire en secundaire psychopathie kan worden gemaakt op basis van de mate van angst, met behulp van de Zelf-beoordelings vragenlijst. Van primaire psychopaten wordt verondersteld dat zij weinig angst ervaren, in tegenstelling tot secundaire psychopaten (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010). Het was niet mogelijk om dit onderscheid te maken, omdat relatief veel Nederlandse en Marokkaanse adolescenten gemiddeld scoorden ($n = 209$) op de ZBV in verhouding tot leerlingen met lage ($n = 49$) of hoge mate van angst ($n = 9$). In dit onderzoek ging het mogelijk niet enkel om secundaire, maar ook om primaire psychopathische kenmerken. Wellicht vertonen de Nederlandse adolescenten gemiddeld meer primaire psychopathische kenmerken en vertonen Marokkaanse adolescenten meer secundaire psychopathische kenmerken. Dit zou verklaard kunnen worden doordat autochtone Nederlandse adolescenten over het algemeen minder vaak een minderheidspositie ervaren dan Marokkaanse adolescenten (Veling et al., 2007), waardoor Nederlandse adolescenten gemiddeld minder sociale stress en gevoelens van minderwaardigheid ervaren. Primaire psychopathie is niet omgeving gerelateerd, maar genetisch bepaald (Karpman, 1948; Porter, 1996). Social defeat zou daarom geen effect op primaire psychopathische kenmerken hebben. Wanneer Nederlandse adolescenten in verhouding tot Marokkaanse adolescenten gemiddeld vaker primaire psychopathische kenmerken vertonen, kan dit de relatie tussen zelfwaardering en secundaire psychopathische kenmerken hebben beïnvloed, omdat primaire psychopathie gekenmerkt wordt door een hoge zelfwaardering.

Er werd geen hoofdeffect gevonden van impliciete zelfwaardering op psychopathische eigenschappen. Dit is opvallend, omdat er werd verwacht dat de relatie tussen impliciete- en expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken hetzelfde zouden zijn en dat de relatie sterker zou zijn wanneer zelfwaardering werd gemeten met behulp van de IAT, dan wanneer deze werd gemeten met de ZBV. Het verschil tussen expliciete en impliciete zelfwaardering kon niet worden verklaard door het grootte aantal missende waarden op de IAT (vanwege tijdsgebrek, niet werkende computers of onwil van de leerlingen), omdat er geen sprake bleek te zijn van selectieve uitval. De leerlingen met en zonder scores op de IAT

verschillen gemiddeld niet significant van elkaar wat betreft psychopathische kenmerken, expliciete zelfwaardering en sociaal economische status. Wellicht zou het verschil kunnen worden verklaard doordat de IAT klassikaal werd afgenomen. De klassikale afname zou ervoor kunnen hebben gezorgd dat een aantal leerlingen de taak niet serieus hebben ingevuld. Ondanks dat er leerlingen met opvallende reactietijden uit de dataset zijn verwijderd kan het zijn dat een gedeelte van de leerlingen toch in de dataset terecht zijn gekomen. Tijdens de afname bleken een aantal leerlingen tijdens de IAT te praten met medeleerlingen en ondertussen af en toe een toets in te drukken. De vraag is in hoeverre hun resultaten een goede afspiegeling zijn van de impliciete zelfwaardering.

Het interactie-effect van etnische afkomst op de relatie tussen zelfwaardering en psychopathische kenmerken is significant. Zoals verwacht vertonen Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering meer psychopathische kenmerken. De relatie tussen impliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij Marokkaanse adolescenten zou evenals de relatie tussen expliciete zelfwaardering en psychopathische kenmerken verklaard kunnen worden door het ervaren van sociale uitsluiting. Er werd verwacht dat het verband tussen zelfwaardering en psychopathische kenmerken ook zou worden gevonden voor Nederlandse adolescenten, maar dat de relatie minder sterk zou zijn. Voor autochtone Nederlandse adolescenten blijkt dit verband echter niet te bestaan, ongeacht hun zelfwaardering vertonen zij beneden gemiddelde psychopathische kenmerken. Impliciete zelfwaardering lijkt voor hen geen invloed te hebben op psychopathische kenmerken. Dit zou op dezelfde manier kunnen worden verklaard als het ontbrekende verband tussen expliciete zelfwaardering en secundaire psychopathische bij autochtone Nederlandse adolescenten. Wellicht ervaren autochtone Nederlandse adolescenten geen social defeat. Daarnaast kan de relatie zijn beïnvloed doordat er geen onderscheid werd gemaakt tussen primaire en secundaire psychopathische kenmerken.

Er werd ook getoetst hoe de relatie is tussen zelfwaardering en de drie verschillende psychopathie domeinen. Marokkaanse adolescenten met een lage expliciete zelfwaardering vertonen meer psychopathische eigenschappen op het interpersoonlijke domein dan Marokkaanse adolescenten met een hoge zelfwaardering. Voor autochtone Nederlandse adolescenten bestaat dit verband niet, ongeacht hun zelfwaardering vertonen zij beneden gemiddelde psychopathische eigenschappen binnen het interpersoonlijke domein. Deze resultaten zijn opvallend, omdat een arrogante en bedrieglijke inter-persoonlijke stijl onder andere geassocieerd wordt met een hoge zelfwaardering (Cooke & Michie, 2001). Hier wordt

echter het tegenovergestelde gevonden. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering onoprechte charme, grootsheid, liegen en manipulatie gebruiken als mechanismen om zichzelf staande te houden in een samenleving waarin ze zich gediscrimineerd en gestigmatiseerd voelen (Wissink et al., 2008). Er is bekend dat zowel kinderen als volwassenen afweermechanismen gebruiken om met stressvolle gebeurtenissen om te gaan (Cramer, 2006). Identificatie is een afweermechanisme waarbij de persoon in kwestie probeert zich aan te passen aan een groep of gewaardeerd persoon, om een gevoel van veiligheid en verbondenheid te creëren (Cramer, 2012). Marokkaanse adolescenten in Nederland krijgen te maken met twee verschillende culturen, vaak zijn ze Moslim van religie en spreken ze thuis in de moedertaal en buitenshuis in het Nederlands (Stevens, Vollebergh, Pels, Crijnen, 2005). Om het gat tussen de Nederlandse en de Marokkaanse cultuur te vullen zouden Marokkaanse adolescenten buitenshuis onoprechte charme, grootsheid, liegen en manipulatie kunnen gebruiken, met de bedoeling aansluiting te vinden in de Westerse cultuur. Wanneer er getoetst werd met behulp van impliciete zelfwaardering werden er ook hier geen effecten gevonden. De klassikale afname zou dit mogelijk kunnen verklaren.

Etnische afkomst en expliciete zelfwaardering hebben een significant effect op het affectieve domein. Marokkaanse adolescenten met een lagere zelfwaardering vertonen gemiddeld meer psychopathische eigenschappen op het affectieve domein. Gebrekkige affectieve gevoelens komen voornamelijk tot uiting in een gebrek aan empathie, schuldgevoelens en verantwoordelijkheidsgevoel (Cooke & Michie, 2001). Voor autochtone Nederlandse adolescenten blijkt de relatie tegenovergesteld te zijn, wanneer zij een lage zelfwaardering hebben vertonen zij ook minder psychopathische kenmerken binnen het affectieve domein. Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering blijken gemiddeld minder empathische gevoelens, schuldgevoelens en verantwoordelijkheidsgevoel te hebben. In tegenstelling tot Nederlandse adolescenten die juist meer empathie, schuldgevoelens en verantwoordelijkheidsgevoel hebben bij een lage zelfwaardering. Dit is echter een klein effect ($\eta^2 = .02$).

Daarnaast bestaat er een significant effect van expliciete zelfwaardering op het gedragsdomein, maar dit effect verschilt niet voor Marokkaanse en Nederlandse adolescenten. Wanneer Marokkaanse en Nederlandse adolescenten een lage zelfwaardering hebben vertonen zij meer psychopathische eigenschappen binnen het gedragsdomein, dan wanneer zij een hoge zelfwaardering hebben. Adolescenten met een lage zelfwaardering zijn impulsiever,

onverantwoordelijker en zoeken meer sensatie dan adolescenten met een hoge zelfwaardering (Cooke & Michie, 2001). In tegenstelling tot expliciete zelfwaardering blijkt impliciete zelfwaardering en etnische afkomst wel een modererend effect te hebben op het gedragsdomein. Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering scoren hoger op het gedragsdomein dan Marokkaanse adolescenten met een hoge zelfwaardering. Twaalf procent van de variantie in impliciete zelfwaardering kan verklaard worden door het gedragsdomein. Voor Nederlandse adolescenten geldt het tegenovergestelde. Deze relatie is echter zwak, slechts twee procent van de variantie in impliciete zelfwaardering kan verklaard worden door het gedragsdomein en dus mag er niet worden gesproken van een verband. De relatie tussen een lage zelfwaardering en meer psychopathische kenmerken op het gedragsdomein bij Marokkaanse adolescenten zou kunnen worden verklaard vanuit het social-defeat model (Selten & Cantor-Graae, 2005). De sociale uitsluiting die Marokkaanse adolescenten ervaren kan zorgen voor langdurige stress en een lage zelfwaardering. Zoals verwacht zorgt dit ervoor dat zij zich impulsief en onverantwoordelijk gaan gedragen en meer sensatie gaan zoeken (Cooke & Michie, 2001). In Nederland blijken Marokkaanse adolescenten vaker in aanraking te komen met politie en justitie dan autochtone Nederlandse adolescenten (Stevens, Veen & Vollebergh, 2009). De impulsieve en onverantwoordelijke gedragsstijl van Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering zou ervoor kunnen zorgen dat zij vaker in aanraking komen met politie en justitie.

Limitaties

Dit onderzoek had echter ook een aantal tekortkomingen. De data was niet geheel representatief, omdat er enkel onderzoek werd gedaan op VMBO scholen in Zuid-Holland. De resultaten mogen daarom alleen met voorzichtigheid worden gegeneraliseerd. Daarnaast bevatte de steekproef relatief veel autochtone Nederlandse adolescenten ($n = 169$) in verhouding tot Marokkaanse adolescenten ($n = 101$) en werd er geen onderscheid gemaakt tussen eerste, tweede en derde generatie Marokkaanse adolescenten. In vervolg onderzoek is het van belang om na te gaan of er een verschil bestaat tussen eerste, tweede en derde generatie Marokkaanse adolescenten wat betreft de relatie tussen zelfwaardering en secundaire psychopathische kenmerken. Wellicht is het risico op psychopathie hoger voor tweede en derde generatie migranten, dan voor eerste generatie migranten. Dit zou kunnen komen doordat het vernederend is voor tweede en derde generatie migranten om buiten te worden gesloten, omdat zij daardoor het gevoel hebben een buitenstaander te zijn in hun

eigen geboorteland. Voor de eerste generatie geldt dit niet. In eerder onderzoek naar de prevalentie van schizofrenie bij migranten werd dit aangetoond (Selten & Cantor-Graae, 2005). Daarnaast werd er enkel onderscheid gemaakt tussen autochtone Nederlandse en Marokkaanse adolescenten. Andere etnische minderheidsgroepen werden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. De incidentie van persoonlijkheidsstoornissen blijkt echter lager in etnische minderheidsgroepen wanneer deze een groter deel van de plaatselijke bevolking inneemt (Boydell et al., 2001). Marokkanen behoren tot een van de grootste etnische minderheidsgroepen in Nederland (CBS, 2013). In vervolg onderzoek zou het goed zijn om ook adolescenten met Turkse afkomst te onderzoeken en deze te vergelijken met kleinere etnische minderheidsgroepen (zoals Surinaamse migranten), om na te gaan of het verband tussen zelfwaardering en psychopathische kenmerken verschilt tussen deze verschillende etnische groepen.

Het was niet mogelijk om met behulp van de beschikbare gegevens een onderscheid te maken tussen primaire en secundaire psychopathische kenmerken. Van secundaire psychopaten is bekend dat zij een lage zelfwaardering hebben. Primaire psychopaten hebben echter een hoge zelfwaardering (Ali & Chamorro-Premuzic, 2010). Er kon bij de analyses geen onderscheid gemaakt worden tussen primaire en secundaire psychopathische kenmerken, omdat een groot deel van de scores op de ZBV te dicht bij elkaar lagen. Dit zou de resultaten kunnen hebben beïnvloed, omdat het niet duidelijk was om welke vorm van psychopathie het gaat en in welke verhouding. In het vervolg is het van belang dit onderscheid wel te maken.

Daarnaast bleken psychopathische kenmerken sterk gerelateerd te zijn aan sociale wenselijkheid. De hoge mate van sociale wenselijkheid zouden verklaard kunnen worden doordat de vragenlijsten klassikaal werden afgenomen en er om persoonlijke informatie werd gevraagd, zoals de postcode van de leerlingen. Tijdens de data-afname bleek dit, ook na de uitleg van de onderzoekers, bij een aantal leerlingen wat onduidelijkheid op te leveren wat betreft de anonimiteit van het onderzoek. Dit zou ervoor kunnen hebben gezorgd dat de leerlingen zich minder vrij voelden om de vragenlijst waarheidsgetrouw in te vullen. In het vervolg zou de vragenlijst wellicht individueel afgenomen kunnen worden en zouden de demografische gegevens pas aan het eind van de vragenlijst kunnen worden gevraagd. De betrouwbaarheid van de MCSDS was echter laag. De onderlinge correlatie tussen de verschillende vragen op de MCSDS bij deze steekproef was laag. Het is de vraag in hoeverre de verschillende items van de schaal daadwerkelijk de sociale wenselijkheid hebben gemeten. De resultaten mogen dus wel worden geïnterpreteerd, ook al lijkt het verband tussen

zelfwaardering en psychopathische kenmerken gedeeltelijk te kunnen worden verklaard door sociale wenselijkheid.

Implicaties

In dit onderzoek komt duidelijk naar voren dat er een relatie bestaat tussen zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij Marokkaanse adolescenten. Zoals verwacht vertonen Marokkaanse adolescenten met een lage zelfwaardering meer psychopathische kenmerken dan Marokkaanse adolescenten met een hoge zelfwaardering. Bij Nederlandse adolescenten werd dit verband echter niet gevonden. Er lijkt voor hen geen relatie te bestaan tussen zelfwaardering en psychopathische kenmerken. Sociaal economische status kon dit verschil niet verklaren. Het social defeat model biedt een mogelijke verklaring voor de relatie tussen lage zelfwaardering en meer psychopathische kenmerken bij Marokkaanse adolescenten. De minderheidspositie waarin Marokkaanse adolescenten zich bevinden kan zorgen voor sociale uitsluiting, wat langdurige stress, een lage zelfwaardering en psychopathische kenmerken tot gevolg kan hebben.

In de praktijk is het van belang om preventie programma's te ontwikkelen om ervoor te zorgen dat etnische minderheidsgroepen voldoende sociale steun ervaren, zodat zij minder stress zullen ervaren en een positief zelfbeeld kunnen ontwikkelen. Zo kunnen er bijvoorbeeld preventieve projecten worden ingezet om discriminatie tegen te gaan en zelfwaardering te verhogen, maar ook educatie over verschillende culturen zou kunnen worden ingezet. Al op de basisschool zal hier aandacht aan moeten worden besteed. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat Marokkaanse adolescenten en adolescenten met een andere etnische afkomst minder vaak secundaire psychopathische kenmerken ontwikkelen, doordat zij zich gelijkwaardig voelen in de maatschappij waarin zij opgroeien. Wanneer kinderen en adolescenten een hogere zelfwaardering hebben zal de kans op secundaire psychopathische kenmerken afnemen. Wellicht komen Marokkaanse adolescenten daardoor ook minder vaak in aanraking met politie en justitie.

Het is van belang om in het vervolg verder onderzoek te doen naar factoren die van invloed zouden kunnen zijn op het ontstaan van zowel primaire als secundaire psychopathie, aangezien psychopathie een grote last veroorzaakt voor de samenleving (Fahy, 2012). Wanneer er meer duidelijkheid is over de veroorzakende en in stand houdende factoren van psychopathie dan kan hier in de praktijk op worden ingespeeld. Er zou in de toekomst wellicht een longitudinale studie kunnen worden uitgevoerd naar de relatie tussen

zelfwaardering en psychopathische kenmerken bij adolescenten en volwassenen, waarbij ook het onderscheid gemaakt wordt tussen primaire en secundaire psychopathie en waarin meerdere etnische minderheidsgroepen worden onderzocht. Met als doel de ontwikkeling van psychopathische kenmerken bij adolescenten tegen te gaan. Daarnaast kan verder onderzoek bijdragen aan het ontwikkelen en verbeteren van de behandelingen voor psychopaten.

Literatuurlijst

- Ali, F. & Chamorro-Premuzic, T. (2010). The dark side of love and life satisfaction: Associations with intimate relationships, psychopathy and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences, 48*, 228–233. doi: 10.1016/j.paid.2009.10.016
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, (4th ed., text revision). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Andershed, H., Hodgins, S. & Tengström, A. (2007). Convergent Validity of the Youth Psychopathic Traits Inventory (YPI): Association With the Psychopathy Checklist: Youth Version (PCL:YV). *Assessment, 14* (2), 144 – 154.
doi: 10.1177/1073191106298286
- Beest van, I., Williams, K. D. & Van Dijk, E. (2011). Cyberbomb: Effects of being ostracized from a death game. *Group processes & intergroup relations, 14*, 581-596.
doi: 10.1177/1368430210389084
- Besters, F. (2009). Gegijzeld door een psychopaat. Eindhoven: De boekenmakers.
- Bezdjian, S., Raine, A., Baker, L. A. & Lynam, D. R. (2011). Psychopathic personality in children: genetic and environmental contributions. *Psychological Medicine, 41*, 589 - 600.
doi: 10.1017/S0033291710000966
- Boyce, W., Torsheim, T., Currie, C. & Zambon, A. (2006). The family affluence scale as a measure of national wealth: Validation of an adolescent self-report measure. *Social Indicators Research, 78*(3), 473-487. doi: 10.1007/s11205-005-1607-6
- Boydell, J., van Os, J., McKenzie, K., Allardyce, J., Goel, R., Mccreadie, R. G. & Murray, R. M. (2001). Incidence of schizophrenia in ethnic minorities in London: ecological study into interactions with the environment. *BMJ, 323* (7325), 1336-1338.
doi: 10.1136/bmj.323.7325.1336
- Buhrmester, M. D., Blanton, H. & Swann, W. B. (2010). Implicit Self-Esteem: Nature, Measurement, and a New Way Forward. *Journal of Personality and Social*

- Psychology*, 100 (2), 365 – 385. doi: 10.1037/a0021341
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2013). Statline. Verkregen op 20 augustus, 2013, van [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37325&D1=a&D2=0&D3=0&D4=0&D5=0-4,137,152,220,237&D6=0,4,9,\(1-1\),1&HD=130605-0936&HDR=G2,G1,G3,T&STB=G4,G5](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37325&D1=a&D2=0&D3=0&D4=0&D5=0-4,137,152,220,237&D6=0,4,9,(1-1),1&HD=130605-0936&HDR=G2,G1,G3,T&STB=G4,G5)
- Cooke, D. J. & Michie, C. (2001). Refining the Construct of Psychopathy: Towards a Hierarchical Model. *Psychological Assessment*, 13 (2), 171-188.
doi: 10.1037/1040-3590.13.2.171
- Cramer, P. (2012). Psychological maturity and change in adult defense mechanisms. *Journal of Research in Personality*, 46 (3), 306 – 316. doi: 10.1016/j.jrp.2012.02.011
- Cramer, P. (2006). *Protecting the self: Defense mechanisms in action*. New York: Guilford Press.
- Crowne, D. P., Marlowe, D. (1964). *The approval motive: Studies in evaluative dependence*. New York: Wiley
- Dunning, D., Heath, C. & Suls, J. (2005). Flawed self-assessment: Implications for health, education, and the workplace. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 69–106.
- Fahy, T. (2012). Personality disorder. *Medicine*, 40 (11), 613 - 618.
doi: 10.1016/j.mpmed.2012.08.009
- Felthous, A. R. (2011). The “untreatability” of psychopathy and hospital commitment in the USA. *International Journal of Law and Psychiatry*, 34, 400 – 405.
doi:10.1016/j.ijlp.2011.10.004
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS: (and sex, drugs and rock ‘n’ roll)*. London, England: Sage Publications.
- Frick, P. J. & White, S. F. (2008). Research review: The importance of callous-unemotional traits for developmental models of aggressive and antisocial behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 359 – 375. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01862.x
- Gerber, J. & Wheeler, L. (2009). On being rejected: A meta-analysis of experimental research on rejection. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 468 – 488.
doi: 10.1111/j.1745-6924.2009.01158.x
- Greenwald, A. G., Nosek, B. A., Banaji, M. R. (2003). Understanding and using the Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85 (2), 197 – 216.
doi: 10.1037/0022-3514.85.2.197

- Hare, R. D. (2003). *Manual for the hare psychopathy checklist, 2nd edn, revised*. Toronto, ON: Multi-Health Systems.
- Hare, R. D. (1993). *Without conscience: The disturbing world of the psychopaths among us*. New York, NY: The Guilford Press.
- Hart, S. & Dempster, R. (1997). Impulsivity and psychopathy. In C. Webster, & M. Jackson (Eds.), *Impulsivity: theory, assessment and treatment* (pp. 212–232). New York: Guilford.
- Karpinski, A. (2004). Measuring self-esteem using the Implicit Association Test: The role of the other. *Personality And Social Psychology Bulletin*, *30* (1), 22 – 34.
doi: 10.1177/0146167203258835
- Karpman, B. (1948). The myth of the psychopathic personality. *American Journal of Psychiatry*, *104*, 523 – 534. doi: 10.1176/appi.ajp.104.9.523
- Krizan, Z. & Suls, J. (2008). Are implicit and explicit measures of self-esteem related? A meta-analysis for the Name-Letter Test. *Personality and Individual Differences*, *44*(2), 521-531. doi: 10.1016/j.paid.2007.09.017
- Loeber, R. (1991). Antisocial behavior: More enduring than changeable? *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *30*, 393–397.
doi: 10.1097/00004583-199105000-00007
- Loeber, R. & Schmalzing, K. B. (1985). Empirical evidence for overt and covert patterns of antisocial conduct problems: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *13*, 337–352. doi: 10.1007/BF00910652
- Lynam, D. R. & Gudonis, L. (2005). The development of psychopathy. *Annual Review of Clinical Psychology*, *1*, 381 – 407. doi: 10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.144019
- McDonald, M. M. & Donnellan, M. B. (2012). Is ostracism a strong situation? The influence of personality in reactions to rejection. *Journal of Research in Personality*, *46*, 614 – 618.
doi: 10.1016/j.jrp.2012.05.008
- Mealey, L. (1995). The sociobiology of sociopathy: an integrated evolutionary model. *Behavioral and Brain Sciences*, *19*, 523–540. doi: 10.1017/S0140525X00039595
- Porter, S. (1996). Without conscience or without active conscience? The etiology of psychopathy revisited. *Aggression and Violent Behavior*, *1*, 179–189.
doi: 10.1016/1359-1789(95)00010-0
- Roose, A., Bijttebier, P., Claes, L. & Lilienfeld, S. O. (2011). Psychopathic traits in adolescence: Associations with the revised reinforcement sensitivity theory systems. *Personality And Individual Differences*, *50*, 201-205. doi: 10.1016/j.paid.2010.09.028

- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. New York: Basic Books
- Salekin, R. T. (2002). Psychopathy and therapeutic pessimism: Clinical lore or clinical reality? *Clinical Psychology Review*, 22, 79 – 112. doi: 10.1016/S0272-7358(01)00083-6
- Salekin, R. T. & Lynam, D. R. (2010). *Handbook of Child and Adolescent Psychopathy*. New York, NY, US: Guilford Press.
- Selten, J. P. & Cantor-Graae, E. (2005). Social defeat: Risk factor for schizophrenia. *British Journal of Psychiatry*, 187, 101 -102. doi: 10.1192/bjp.187.2.101
- Selten, S. P. & Sijben, N. (1994). First admission rates of schizophrenia in immigrants to the Netherlands. The Dutch National Register. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 29, 71–77. doi: 10.1007/BF00805625
- Sickmund, M., Sladky, T. J., & Kang, W. (2008). *Census of juveniles in residential placement databook*.
- Skeem, J. L., Edens, J. F., Camp, J., & Colwell, L. H. (2004). Are there ethnic differences in levels of psychopathy? A meta-analysis. *Law and Human Behavior*, 28 (5), 505 – 527. doi: 10.1023/B:LAHU.0000046431.93095.d8
- Skeem, J. L., Poythress, N., Edens, J. F., Lilienfeld, S. O. & Cale, E. M. (2002). Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants of psychopathy and their implications for risk assessment. *Aggression and Violent Behavior*, 8, 513–546. doi: 10.1016/S1359-1789(02)00098-8
- Stevens, G. W. J. M., Veen, V. C. & Vollebergh, W. A. M. (2009). *Marokkaanse jeugd delinquenten: Een klasse apart? [Moroccan juvenile offenders: a class of their own?]*. The Hague: Nicis Institute.
- Stevens, G. W. J. M., Vollebergh, W. A. M., Pels, T. V. M., Crijnen, A. A. M. (2005). Predicting internalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 40, 1003-1011. doi: 10.1007/s00127-005-0988-9
- Tonry, M. (1997). Ethnicity, crime, and immigration. In M. Tonry (Ed.), *Ethnicity, crime, and immigration : Comparative and cross-national perspectives*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Veen, V. C., Stevens, G. W. J. M., Andershed, H., Raaijmakers, Q. A. W., Doreleijers, T. A. H., & Vollebergh, W.A.M. (2011). Cross-ethnic generalizability of the three-factor model of psychopathy: The Youth Psychopathic Traits Inventory in an incarcerated sample of native Dutch and Moroccan immigrant boys. *International Journal Of Law And*

- Psychiatry*, 34 (2), 127-130. doi: 10.1016/j.ijlp.2011.02.007
- Veling, W., Hoek, H. W. & Mackenbach, J. P. (2008). Perceived discrimination and the risk of schizophrenia in ethnic minorities: A case-control study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 43, 953 – 959. doi: 10.1007/s00127-008-0381-6
- Veling, W., Selten, J. P., Susser, E., Laan, W., Mackenbach, J. P. & Hoek, H.W. (2007). Discrimination and the incidence of psychotic disorders among ethnic minorities in the Netherlands. *International Journal of Epidemiology*, 36, 761-768.
- Walsh, Z. & Kosson, D. S. (2007). Psychopathy and violent crime: A prospective study of the influence of socioeconomic status and ethnicity. *Law and Human Behavior*, 31, 209-229. doi: 10.1007/s10979-006-9057-5
- Williams, D. R., Neighbors, H. W. & Jackson, J. S. (2003). Racial/ethnic discrimination and health: Findings from community studies. *American Journal of Public Health*, 93, 2, 200 – 208. doi: 10.2105/AJPH.93.2.200
- Wilson, T. D. & Dunn, E. W. (2004). Self-knowledge: Its limits, value, and potential for improvement. *Annual Review of Psychology*, 55, 493–518.
doi: 10.1146/annurev.psych.55.090902.141954
- Wissink, I. B., Deković, M., Yağmur, S, Stams, G. J., de Haan, M. (2008). Ethnic identity, externalizing problem behaviour and the mediating role of self-esteem among Dutch, Turkish-Dutch and Moroccan-Dutch adolescents. *Journal of Adolescence*, 31 (2), 223-240. doi: 10.1016/j.adolescence.2007.12.002
- Zadro, L., Williams, K. D. & Richardson, R. (2004). How low can you go? Ostracism by a computer is sufficient to lower self-reported levels of belonging, control, self-esteem, and meaningful existence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 560–567.
doi:10.1016/j.jesp.2003.11.006